

SCOR MODELI YORDAMIDA TA'MINOT ZANJIRI SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA OPTIMALLASHTIRISH

Rasulova Dildoraxon Ilhomjon qizi

Millat Umidi Universiteti Biznes boshqaruvi fakulteti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot ishi ta'minot zanjiri boshqaruvining xalqaro miqyosda tan olingan metodologiyasi – SCOR (Supply Chain Operations Reference) modelini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada modelning besh bosqichli ierarxiyasi, samaradorlikni baholash metrikalari va korxonalar faoliyatini jahon standartlari bilan solishtirish (benchmarking) usullari tahlil qilinadi. Tadqiqot yakunida ta'minot zanjiridagi "to'siq" nuqtalarini aniqlash va ularni bartaraf etish orqali iqtisodiy samaradorlikka erishish yo'llari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: SCOR modeli, Supply Chain Management (SCM), logistika auditi, KPI ko'rsatkichlari, biznes-jarayonlar, rejalashtirish, benchmarking, operatsion samaradorlik, raqamli logistika, aktivlar aylanmasi.

Hozirgi kunda global bozorda raqobat nafaqat mahsulotlar o'rtasida, balki ta'minot zanjirlari o'rtasida kechmoqda. Mahsulotning tannarxi, yetkazib berish tezligi va mijozning sodiqligi bevosita logistika tizimining qanchalik mukammal ekanligiga bog'liq. Ta'minot zanjiri operatsiyalarining standart modeli hisoblangan SCOR (Supply Chain Operations Reference) korxonalar uchun murakkab biznes jarayonlarini oddiy va tushunarli metrikalar orqali baholash imkonini beradi.

Ushbu modelning dolzarbligi shundaki, u turli sohadagi korxonalar uchun yagona "til" vazifasini o'taydi. Ya'ni, ishlab chiqaruvchi, yetkazib beruvchi va diler o'zaro hamkorlikni yagona xalqaro standart asosida tashkil etishi mumkin bo'ladi.

1. SCOR MODELINING STRUKTURAVIY TAHLILI

SCOR modeli ta'minot zanjirini boshqarishda bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan beshta (ba'zan oltita) asosiy jarayonni qamrab oladi. Har bir jarayon o'zining strategik ahamiyatiga ega:

Rejalashtirish (Plan): Bu bosqichda barcha resurslar (xomashyo, ishchi kuchi, transport) talabga qarab taqsimlanadi. Bu yerda asosiy e'tibor "talabni bashorat qilish" (demand forecasting) aniqligiga qaratiladi.

Manba (Source): Xaridlar jarayoni. Yetkazib beruvchilarni tanlash, shartnomalar tuzish va xomashyo sifatini nazorat qilish. Bu yerda "yetkazib berish ishonchligi" metrikasi asosiy o'rin tutadi.

Ishlab chiqarish (Make): Mahsulotni tayyorlash jarayoni. Bu yerda ishlab chiqarish unumdorligi va chiqindilar miqdori tahlil qilinadi.

Yetkazib berish (Deliver): Ombor boshqaruvi, buyurtmalarni shakllantirish va transport logistikasi. Mijozning mamnunligi aynan shu bosqichdagi tezkorlikka bog'liq.

Qaytarish (Return): Sotuvdan keyingi xizmat va qaytarilgan mahsulotlarni utilizatsiya qilish yoki qayta ishlash. Bu bosqich "teskari logistika" (reverse logistics) deb ham ataladi.

2. SAMARADORLIKNI BAHOLASH METRIKALARI VA KPI TIZIMI

SCOR modelining eng kuchli tomoni – bu uning raqamli o'lchovlaridir. Samaradorlikni baholash uchun model 3 ta darajadagi (Level 1, 2, 3) ko'rsatkichlarni taklif etadi.

Strategik ko'rsatkichlar (Level 1):

Mukammal buyurtma bajarilishi: Buyurtmaning 100% to'g'ri hujjatlar bilan va o'z vaqtida yetib borishi.

Ta'minot zanjiri javob berish vaqti: Bozor kutilmagan talab bilan chiqqanda tizimning bunga moslashish tezligi.

Umumiy logistika xarajatlari: Barcha operatsiyalar (xarid, saqlash, tashish) yig'indisi.

Pul mablag'larining aylanish sikli (Cash-to-Cash Cycle Time): Xomashyo uchun to'langan puldan to mahsulot sotilib, pul qaytib kelgunigacha bo'lgan vaqt.

3. MODELNI AMALIYOTGA TATBIQ ETISH BOSQICHLARI

Korxonalarda SCOR modelini joriy etish quyidagi metodologiya asosida amalga oshiriladi:

"As-Is" (Mavjud holat) tahlili: Korxonaning hozirgi ko'rsatkichlari (masalan, buyurtma bajarish vaqti 10 kun) aniqlanadi.

Benchmarking (Solishtirish): Ushbu ko'rsatkich soha yetakchilari (masalan, dunyo standartida 3 kun) bilan solishtiriladi.

Gap Analysis (Farqlarni aniqlash): Nima uchun bizda 7 kun ko'p vaqt ketayotgani sabablari (ombor sustligi, transport tanqisligi va h.k.) aniqlanadi.

"To-Be" (Ideal holat) loyihasi: Kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha yangi biznes-model tuziladi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, SCOR modelini qo'llash nafaqat xarajatlarni kamaytirish, balki korxonaning umumiy strategik boshqaruvini yaxshilash imkonini beradi. O'zbekiston sharoitida, ayniqsa, eksportga yo'naltirilgan korxonalar uchun ushbu modelni joriy etish orqali xalqaro bozorlarda raqobatbardoshlikni 2-3 barobarga oshirish mumkin.

Barcha jarayonlarni raqamlashtirish (ERP va WMS tizimlarini SCOR metrikalari bilan integratsiya qilish).

Xodimlarni SCOR metodologiyasi bo'yicha qayta tayyorlash.

Logistika jarayonlarida "Lean" (tejamkor) texnologiyalarni model bilan birga qo'llash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Bolstorff, P., & Rosenbaum, R. (2011). Supply Chain Excellence: A Handbook for Dramatic Improvement Using the SCOR Model. AMACOM.

Christopher, M. (2016). Logistics & Supply Chain Management. Pearson UK.

Supply Chain Council. SCOR: The Supply Chain Operations Reference Model, Revision 12.0.

Ibodov, A. S. (2022). Logistika va ta'minot zanjirini boshqarish. Toshkent.

Gulyamov, S. S. (2023). Raqamli iqtisodiyotda logistika tizimlari. TDIU materiallari.

Lambert, D. M. (2014). Supply Chain Management: Processes, Partnerships, Performance.

Zokirova, N. Q. (2021). Logistika strategiyalari va xalqaro tajriba. O'quv qo'llanma.

Harrison, A., & van Hoek, R. (2014). Logistics Management and Strategy. Pearson.

Hugos, M. H. (2018). Essentials of Supply Chain Management. John Wiley & Sons.

O'zbekiston Respublikasining 2024-2030 yillarga mo'ljallangan "Milliy logistika rivojlanish strategiyasi" loyi